

✉ Renata Chrzanowska

 <https://orcid.org/0000-0002-0901-1043>

UNIwersYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II W KRAKOWIE

Wprowadzenie

 <https://doi.org/10.15633/9788383701073.00>

Creatio, destructio, renovatio. Znaki harmonii – Laudato si' (*Creatio Continua*, 4) stanowi kontynuację i pogłębienie idei *Creatio continua* opartej na współpracy Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie i Światowego Ruchu Katolików na Rzecz Środowiska z Centrum Teologii i Filozofii Uniwersytetu w Nottingham podejmującej tym razem zagadnienia dotyczące solidarności i znaków harmonii. Temat odwołuje się nie tylko do zagadnienia harmonii i solidarności, ale również pogłębia treści związane ze zrozumieniem idei znaku. Porusza trzy bardzo ważne zagadnienia: *creatio, destructio, renovatio*.

Patrząc na harmonię z perspektywy *creatio*, widzimy, że została ona wpisana w istnienie człowieka od początku jego istnienia. Już w dziele stworzenia uwidacznia się harmonia między Bogiem a stworzeniami. Bóg widział, że wszystko, co uczynił, było bardzo dobre (Rdz 1, 1–31).

Ukoronowaniem dzieła Stwórcy stał się człowiek, którego Bóg ukształtował na swój obraz, dając mu szczególne miejsce wśród stworzeń.

W Katechizmie Kościoła katolickiego czytamy, iż Bóg obdarzając ludzi rozumem i wolną wolą, zaprosił ich do aktywnego uczestnictwa w procesie twórczym, w doskonałej harmonii dla dobra własnego i dobra innych¹.

¹ Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, 307.

Harmonia zatem w tym kontekście oznacza takie działania człowieka, które są zgodne z Bożym planem ukierunkowanym na dobro całego stworzenia, a przejawia się ona w pięknie wszechświata, różnorodności bytów oraz związków między nimi, stanowiąc odbicie nieskończonego piękna Stwórcy². Człowiek, będąc powołanym przez Boga do współpracy z Nim, został zaproszony do relacji ze Stwórcą, z ludźmi oraz ze stworzeniem, stając się współodpowiedzialnym za powierzony mu świat. Idea znaku wypływająca z *creatio* odwołuje się zatem do piękna stworzenia, porządku we wszechświecie a także do ludzkiego działania ukierunkowanego na Boga i stworzenie, które winno stanowić odpowiedź na miłość, jaką został obdarzony człowiek poprzez wejście w relację ze Stwórcą.

Niestety ustalona dzięki pierwotnej sprawiedliwości harmonia została zniszczona poprzez nieposłuszeństwo człowieka – i tu pojawia się drugi aspekt: *destructio*.

Papież Franciszek w Encyklice *Laudato si'* zwraca uwagę, iż ludzka egzystencja opierająca się na trzech podstawowych relacjach: z Bogiem, ludźmi i ziemią, została zniszczona wskutek ludzkiego działania³. Zerwano panowanie duchowych władz duszy nad ciałem oraz harmonię z całym stworzeniem⁴, nie tylko zewnętrznie, ale także w każdym z nas. Doprowadziło to do konfliktu między człowiekiem a naturą⁵. Została naruszona pierwotna sprawiedliwość, która utrzymywała się dzięki głębokiej zażyłości człowieka z Bogiem. Z powodu człowieka – jak czytamy w Katechizmie Kościoła katolickiego – stworzenie „zostało poddane marność” (Rz 8, 20)⁶. Konsekwencje ludzkiego działania towarzyszą człowiekowi i uwidaczniają się na wielu płaszczyznach, m.in.: teologicznych, społecznych, ekonomicznych, ekologicznych czy geopolitycznych. Są obecne w codziennym życiu. Człowiek, wykorzystując swój potencjał intelektualny, potrafi odkrywać coraz doskonalsze technologie m.in. w dziedzinie biotechnologii, sztucznej inteligencji, świata wirtualnego. Jednocześnie nie potrafi on budować właściwych relacji z Bogiem, innymi ludźmi i stworzeniami. Papież Franciszek zauważa, iż współcześnie ludzie

2 Por. tamże, 341.

3 Por. Franciszek, Encyklika *Laudato si'* (2015), 66.

4 Por. *Katechizm...*, 400.

5 Por. Franciszek, Encyklika *Laudato si'*, 66.

6 Por. *Katechizm...*, 400.

doświadczają bezmiernej niestabilności, która sprawia, że żyjąc w ciągłym pośpiechu, niszczą świat wokół siebie.

Patrząc na harmonię w świecie stworzonym przez Boga przez pryzmat *destructio*, widzimy konkretne znaki działań podejmowanych przez człowieka. Winno się je odczytywać w kontekście wiary, historii zbawienia, ale również własnego życia, by stanowiły one podstawę do odkrywania trzeciej płaszczyzny *renovatio*, jako „łaski, która objawia się namacalnie” w Chrystusie, łaski pomagającej wrócić człowiekowi do źródła, jakim jest głęboka więź z Bogiem, łaski pozwalającej na odzyskanie harmonii ze stworzeniem, odbudowanie relacji z drugim człowiekiem, na kontemplację Stwórcy prowadzącej do ekologii integralnej⁷. Człowiek bowiem, jak podkreśla papież Franciszek, jest stworzony do „miłości, pośród swych ograniczeń, jest nieustannie zdolny do gestów wielkoduszności, solidarności i troski”⁸.

Podobnie jak w poprzednich edycjach *Creatio continua*, obecny zbiór tekstów pod wspólnym tytułem *Creatio, destructio, renovatio. Znaki harmonii – Laudato si’* (*Creatio Continua*, 4), jest owocem dyskusji, przemyśleń, polemik filozofów, teologów, ekonomistów, socjologów, analityków różnych dziedzin zarówno z Polski, jak i reszty Europy, które miały miejsce w Krakowie na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w grudniu 2022 i 2023 roku.

Niniejsze opracowanie stanowi zbiór najciekawszych wypowiedzi (obcojęzycznych w oryginale oraz w tłumaczeniu na język polski). Stwarzają one przestrzeń do dyskusji nad zagadnieniami dotyczącymi solidarności oraz znaków harmonii w dzisiejszym świecie m.in. na płaszczyźnie ekologii, polityki, filozofii, teologii, metafizyki, katechetyki.

Wstęp do rozważań przygotował ksiądz biskup Michał Janocha, który odnosząc się do Bazylego Wielkiego, podkreślił, że „jeśli świat ma początek i został stworzony, to poszukuję Tego, co go stworzył. Tego, który dał mu początek. Tego, który jest Stwórcą. Pielgrzymujmy śpiewając. Niech nasze zmaganie i nasz niepokój o tę planetę nie odbierają nam radości nadziei”.

W publikacji będą przeplatać się zagadnienia dotyczące solidarności i znaków harmonii, odwołując się do Boskiej harmonii. Osoby Boskie są bowiem istniejącym relacjami, a świat stworzony przez Boga stanowi sieć relacji, w których każde stworzenie nosi w sobie specyficznie trynitarną strukturę⁹.

7 Por. Franciszek, Encyklika *Laudato si’*, 225, 236.

8 Tamże, 58.

9 Por. tamże, 239–240.

Cykl rozpoczyna profesor Chantal Delsol, która w krótkiej wypowiedzi „Etyka i polityka: zagadnienia nowoczesne i ponowoczesne”, przedstawia związek i znaczenie moralności i polityki na przestrzeni wieków, ukazując podejście Arystotelesa, Machiavellego i Hobbesa. Zwraca również uwagę, iż wraz odejściem polityki od moralności, polityka stała się płaszczyzną do walki. Nowoczesna polityka została podporządkowana nowoczesnej moralności. Służy ona mniej interesom kraju (co jest jej nieodłącznym celem) niż moralności równości. Zauważa, iż demokracja zaczyna zmieniać swoje znaczenie: oznacza coraz mniej „suwerenność ludu”, a coraz bardziej „akceptację postmodernistycznych norm moralnych”.

Następnie będzie można popatrzeć na znaki harmonii z perspektywy metafizycznej, dzięki wykładowi „Paradigms Shifts for Metaphysics” – profesora Philipa Goodchilda z Uniwersytetu w Nottingham, w którym podkreśla, iż metafizyka winna czynić świat zrozumiałym, godny miłości, poprzez eksponowanie jego wewnętrznego sensu, wartości, siły przekonującej do budowania relacji z Bogiem. Zauważa, iż obecność Boga stanowi podstawę sprawiedliwości, a moc Boga opiera się na Jego rzeczywistym działaniu, wyzwalającym stworzenia. Ukazuje, że wyrażanie władzy rozumianej w kontekście osobowości i relacji oznacza bycie godnym zaufania – prawdziwa władza bowiem wiąże się z łączeniem władzy z innymi, a takie połączenia trwają tak długo, jak długo istnieją odpowiednie podstawy do zaufania.

Adam Morton z Uniwersytetu w Nottingham w wykładzie „Every Creature Your Sacrifice and your Idol: Personality, Relationality, and Forgiveness” zwraca uwagę natomiast na osobowość, relacyjność i przebaczenie jako podstawę harmonii, w której winien funkcjonować człowiek w oparciu o teorie przedstawione przez Johanna Georga Hamanna, niemieckiego filozofa i teologa drugiej połowy osiemnastego wieku.

Następnie publikacja prezentuje rozważania Sebastiana Milbanka „The West at war: civil strife and reconciliation in the time of the culture war”. Autor porusza kwestię niepokojów społecznych, które stanowią nie tylko rzeczywistość polityczną, ale także metafizyczną. Odwołując się do papieża Franciszka w *Laudato si'*, zachęca do demokratycznej odnowy „obywatelstwa ekologicznego”, które powiązane jest z odrodzeniem społecznej i duchowej harmonii. Zauważa, iż wyzwaniu naszej obecnej cywilizacyjnej stagnacji można sprostać jedynie poprzez powolną walkę duchową, budowanie cnoty; tworzenie chrześcijańskich obywateli i mężów stanu zdolnych do wyprowadzenia spójności z otaczającego nas chaosu.

Kwestię naturalności omawia profesor Conor Cunningham, kierownik Centrum Teologii i Filozofii Uniwersytetu w Nottingham, w wykładzie „Science at the Critical Point: What Comes after Naturalness?”. Odwołuje się m.in. do filozofa fizyki Davida Wallace’a, omawiając zagadnienia dotyczące kosmologii i fizyki cząstek elementarnych.

Profesor John Milbank z Uniwersytetu w Nottingham, w wykładzie „Nature and machines”, zwraca uwagę, iż w dzisiejszym świecie należy bronić integralności człowieka zarówno przed naturalizmem, jak i robotyzacją. Podkreśla, iż ochronie podlega również ludzka wolność, a społeczeństwo potrzebuje polityki duszy, opartej na polityce ciągłości między tym, co naturalne a tym, co paranormalne.

Kolejne zagadnienie omawiane w *Creatio Continua* 4 porusza treści dotyczące solidarności. Ariadna Lewańska z École des hautes études en sciences sociales, Ośrodka Kultury Francuskiej Uniwersytetu Warszawskiego w wykładzie „Dwa źródła «Solidarności»: od Bergsona do Tischnera”, prezentuje poglądy Bergsona w tradycji francuskiego solidaryzmu oraz porównuje je do solidarności sumień zdefiniowanych przez J. Tischnera.

W nurcie zagadnień społecznych *creatio continua* wpisuje się tekst profesora Marka Rymczy: „Inkluzja społeczna przez pracę – dwa modele”, w którym Autor udowadnia znaczenie modelu *empowerment* w aktywizacji „do sensownej, godnie wynagradzanej, inkluzyjnej pracy [jako] elementu eko-systemu proponowanego w ramach nurtu ekologii integralnej”.

Zagadnienie edukacji ekologicznej zostało omówione przez Renatę Chrzanowską z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie w artykule „«Jesteśmy odpowiedzialni za innych i za świat» – czyli ekologia z perspektywy nauczania religii w szkole, współpracy ze środowiskiem rodzinnym i parafialnym”. Autorka, odwołując się do wybranych dokumentów kościelnych, ukazuje sposób, w jaki przedstawiane są kwestie ekologiczne w wychowaniu religijnym młodego człowieka. Podkreśla, iż właściwa edukacja ekologiczna winna prowadzić katechizowanych do wzrastania w świecie wartości, pobudzając ich do troski o własny, wielopłaszczyznowy rozwój, a także dbania o dobro wspólne, poszanowanie oraz odpowiedzialność za świat powierzony im przez Boga.

Esmé Partridge z Uniwersytetu w Cambridge przedstawia konceptualizację różnorodności w kontekście harmonii w wykładzie „The Music of the One and the Many: Conceptualising ‘Diversity’ in the Context of Harmony”. Zwraca uwagę, iż różnorodność jest niezbędna do tworzenia harmonii – ponieważ harmonia może powstać tylko ze zjednoczenia wielu odrębnych części

w jedną złożoną całość. Jako taka, wymaga pewnego stopnia zróżnicowania. Podkreśla, że w dzisiejszym świecie wielu nie docenia potencjału różnorodności w budowaniu jakiegokolwiek jedności – zamiast tego idealizują albo jej bluźnierczą, wydrążoną formę, albo całkowicie ją odrzucają. Różnorodność nie jest bowiem banałem liberalnego indywidualizmu, ale uznaniem relacji między wielością a jednością, czy to w naszych społeczeństwach, czy w świecie przyrody. Winna być ona zakorzeniona oraz celebrowana w wierze i tradycji.

Podsumowanie tomu stanowi artykuł „Biblijna tęsknota za utraconą harmonią” dr inż. Anny Wajdy z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Autorka zwraca uwagę, iż biblijna narracja na temat harmonii opiera się na dwuetapowości. Punkt wyjścia stanowi biblijny ogród w Eden (obraz utraconego raju), punktem dojścia natomiast jest raj odzyskany ukazany w Apokalipsie św. Jana i odnoszący się do wizji nowego nieba i nowej ziemi.

Publikacja *Creatio, destructio, renovatio. Znaki harmonii – Laudato si'* porusza wiele trudnych tematów, a co się z tym wiąże stawia dużo pytań m.in. w jaki sposób myślenie ekosystemowe może pomóc uniknąć niebezpieczeństwa zredukowania osoby do „minimalnego ja” jednorazowego użytku, poświęconego na ołtarzu większego dobra przetrwania i większej harmonii (algorytmicznie zarządzanej) całości? Jak myśleć o boskich, ludzkich i stworzonych relacjach, nie pozbywając się wyjątkowości „osoby”, odkrytej w polemice na temat natury Trójcy Świętej? W jaki sposób przywrócić bardziej stabilną równowagę sił między elitami a ludem w społeczeństwach europejskich, między państwami członkowskimi UE z otoczeniem Europy? Czy istnieją drogi wyjścia z naturalizmu, które nie oddzielają ludzkiego umysłu od rozumu-logosu? Jak można traktować znaki materii i ciała – czy można zrekonstruować technologię i przemyśleć wspólnotę w świetle sakramentalnego podejścia do rzeczywistości, w którym: „stworzenie jest projektowane ku przeobóstwieniu, ku świętej uczcie weselnej, ku zjednoczeniu z samym Stwórcą”¹⁰? W jaki sposób należy myśleć o pracy, która gromadzi i kultywuje oznaki harmonii w swoim naturalnym i ludzkim otoczeniu oraz o instytucjach, które taka praca mogłaby budować i zamieszkiwać?

Autorzy publikacji nie udzielają odpowiedzi na wszystkie pytania, starają się jednak pomóc człowiekowi w odkrywaniu wartości solidarności i harmonii wypływającej z relacji z Bogiem, drugim człowiekiem i stworzeniem.

10 Benedykt XVI cytowany w *Laudato si'*, 236.

Bóg bowiem, jak mówi papież Franciszek w *Laudato si'*: „wzywa nas do wspólnomyślnego poświęcenia i całkowitego oddania, daje nam siłę i światło, jakich potrzebujemy, by iść do przodu. W centrum tego świata stale obecny jest Pan życia, który tak bardzo nas kocha. On nas nie opuszcza, nie zostawia nas samymi, bo definitywnie zjednoczył się z naszą ziemią, a Jego miłość zawsze prowadzi nas do znalezienia nowych dróg”¹¹. Dróg, które mogą pomóc nam wzrastać w harmonii i solidarności.

11 Franciszek, Encyklika *Laudato si'*, 245.

